

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA BADIY ASARNI TAHLIL QILISHNING METODIK SHARTLARI

Bahtiyorova Asila O‘ktam qizi

Nizomiy nomidagi O‘zbekiston milliy Pedagogika Universiteti

Boshlang‘ich ta’lim fakulteti 3-bosqich talabasi

baxtiyorovaasila18@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida badiiy asarlarni o‘qish va tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantirishda qo‘llaniladigan metodik yondashuvlar, samarali usullar va bu jarayonning didaktik shartlari yoritilgan. Shuningdek, badiiy matn asosida tahlil qilish bosqichlari, o‘quvchilar tafakkurini rivojlantirishdagi roli hamda dars jarayonida o‘qituvchining tutgan o‘rni tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: badiiy asar, tahlil, metodika, boshlang‘ich ta’lim, o‘quvchi, tafakkur, didaktika, savol-javob, fikrlash ko‘nikmalari. Badiiy asarni tahlil qilishning metodik mazmuni.

Аннотация. В статье рассматриваются методические подходы, эффективные приемы и дидактические условия этого процесса, используемые при формировании навыков чтения и анализа у учащихся начальной школы. Анализируются этапы анализа на основе художественного текста, его роль в развитии мышления учащихся, роль учителя на уроке.

Ключевые слова: литературное произведение, анализ, методика, начальное образование, ученик, мышление, дидактика, вопросно-ответная модель, навыки мышления. Методическое содержание анализа литературного произведения.

Abstract. This article discusses the methodological approaches, effective methods, and didactic conditions of this process used in the formation of reading and analyzing skills in primary school students. It also analyzes the stages of analysis based on a literary text, its role in developing students' thinking, and the role of the teacher in the lesson.

Keywords: literary work, analysis, methodology, primary education, student, thinking, didactics, question-and-answer, thinking skills. Methodological content of analyzing a literary work.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida badiiy asarlarni tahlil qilish – bu ularning hayotiy tajribasini kengaytirish, axloqiy-ruhiy tarbiyasini rivojlantirish, obrazli fikrlash va og‘zaki nutq malakalarini mustahkamlash vositasi hisoblanadi. Bunday tahlil jarayoni quyidagi asosiy bosqichlardan iborat:

Asarni izchil o‘qib tushunish

Bu bosqichda o‘qituvchi avvalo asarni ifodali o‘qib beradi yoki o‘quvchilarning navbat bilan o‘qishini tashkil qiladi. O‘qishdan so‘ng matndagi tushunarsiz so‘z va iboralar izohlanadi. Misol: Abdulla Qahhorning “O‘tgan kunlar”dan olingan parcha o‘qitilganda “zarurat”, “fojea”, “axloq” kabi so‘zlar tushuntiriladi.

Matn mazmunini qayta hikoya qilish

O‘quvchilar o‘z so‘zlari bilan matnni qayta bayon qilish orqali asosiy mazmunni anglaydi va o‘z ifodasi orqali tafakkurini ifoda etadi. Bu bosqichda o‘quvchining eslab qolish qobiliyati ham rivojlanadi.

Obrazlar va voqealar tahlili

Asardagi bosh va ikkinchi darajali qahramonlarning xatti-harakati, ular orqali muallif bergan g‘oya o‘quvchilar bilan muhokama qilinadi. Masalan, G‘afur G‘ulomning “Shum bola” asarida Qoravoyning shijoati, topqirligi tahlil qilinib, ijobiy va salbiy jihatlar muhokama qilinadi.

Axloqiy-ma’naviy g‘oyani anglash

Badiiy asar orqali berilgan ijtimoiy-axloqiy g‘oyalarni ochib berish – o‘quvchilar ongida ijobiy qadriyatlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Masalan, O‘tkir Hoshimovning “Urushning so‘nggi qurboni” hikoyasida mehr-oqibat, vatanparvarlik kabi g‘oyalarning tahlili.

Ijodiy fikrlashga undash

Tahlil jarayonining eng muhim bosqichi – o‘quvchining mustaqil fikrlashi. Buning uchun quyidagi savollar yordam beradi:

Agar siz shu vaziyatda bo‘lganingizda nima qilardingiz?

Qaysi qahramonga o‘xshamoqchisiz? Nega?

Muallif nega aynan shunday yakun tanlagan?

Bu savollar orqali o‘quvchi o‘z fikrini mantiqiy asoslaydi, his-tuyg‘ularini ifoda etishga o‘rganadi.

Tahlil jarayonining metodik shartlari

Boshlang‘ich ta’limda badiiy asarni tahlil qilish quyidagi muhim metodik shartlarga asoslanishi zarur:

O‘quvchilaryosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olish

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun tanlangan matnlar ularning tafakkur darajasiga mos bo‘lishi, tushunarli til va ifoda bilan yozilgan bo‘lishi zarur. Masalan, xalq ertaklari, bolalar yozuvchilari (X. Tokhtaboyev, M. Shayxzoda)ning hikoyalari mos keladi.

Ko‘rgazmali vositalar va multimediyadan foydalanish

Rasmlar, audio va video lavhalar yordamida matn syujeti, obrazlar yanada aniqroq tushuniladi. Masalan, “Zumrad va Qimmat” ertagini tahlil qilishda qahramonlar suratlari yoki animatsion lavhalardan foydalanish bolalarga zavq baxsh etadi.

Suhbat va savol-javob metodining ahamiyati

O‘quvchilarni faollashtirish uchun o‘qituvchi ochiq va yo‘naltiruvchi savollar beradi. “Qahramon bu ishni nega qilgan?”, “Qanday xulosa chiqarish mumkin?” kabi savollar orqali fikrlashga undaladi.

Rolli o‘yinlar va sahnalashtirish

Qisqa sahnalar yaratish, matn asosida dramatizatsiya o‘tkazish o‘quvchilarda obrazni his qilish, nutqini boyitish va o‘zini erkin tutishga yordam beradi. Misol uchun, “Qizil shapkacha” ertagini rollarga bo‘lib o‘ynatish mumkin.

Matnga bog‘liq yozma va og‘zaki topshiriqlar

Matndan so‘ng quyidagi topshiriqlar berilishi mumkin:

Asarga boshqa yakun yozing.

Qahramon nomidan xat yozing.

Obraz haqida mini-insho yozing.

Bular o‘quvchilarning yozma nutqi, tanqidiy fikrlashini shakllantiradi.

O‘qituvchining roli va kasbiy mahorati

Badiiy matnni tahlil qilishda o‘qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki fikrlashga yo‘naltiruvchi, savollarga turtki beruvchi, tinglovchi va baholovchi hamdir. O‘qituvchining quyidagi fazilatlar bu jarayonda hal qiluvchi ahamiyatga ega:

Matnni to‘g‘ri tanlay olish – o‘quvchilar qiziqishini uyg‘otadi;

Didaktik materiallarni tayyorlash – darsga puxta tayyorgarlik;

Savol berish mahorati – muloqotni jonlantiradi;

Baholash va rag‘batlantirish – o‘quvchilarni harakatga undaydi.

O‘qituvchi har bir o‘quvchini kuzatib, ularning dunyoqarashi va ifoda uslubiga e‘tiborli bo‘lishi zarur.. Zamonaviy yondashuvlar asosida badiiy asarni tahlil qilish

Ta‘lim tizimidagi islohotlar va raqamli texnologiyalar kirib kelishi bilan badiiy asarlarni tahlil qilishda ham yangicha, interfaol yondashuvlar zarur bo‘lib bormoqda. Quyida shunday zamonaviy yondashuvlardan ayrimlari keltirilgan:

Raqamli platformalar yordamida tahlil

Zamonaviy sinflarda Google Classroom, Wordwall, Kahoot, Quizizz kabi raqamli vositalar orqali matn bo‘yicha viktorinalar, testlar yoki interaktiv savol-javoblar tashkil etilishi mumkin. Bu bolalarda nafaqat matnni eslab qolish, balki e‘tibor, tezkor fikrlash ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi.

Vizual fikrlash kartalari

Venn diagrammasi, klaster xaritalari yoki sabab–natija diagrammalari orqali o‘quvchilarning obrazlar orasidagi farqlarni ko‘rishi, syujetni tahlil qilishi osonlashadi. Bu ayniqsa 3–4-sinflar uchun samarali hisoblanadi.

Differensial yondashuv

O‘quvchilarning individual imkoniyatlari va bilim darajasidan kelib chiqib, topshiriqlarni murakkablik darajasi bo‘yicha taqsimlash. Masalan, kuchli o‘quvchilar uchun yozma insho, o‘rta darajadagilar uchun savol-javob, sustroq o‘quvchilar uchun tasviriy topshiriqlar.

Psixologik-pedagogik yondashuvlar

Badiiy asar tahlili jarayonida faqatgina bilim emas, balki o‘quvchining ichki dunyosini, emotsional holatini, axloqiy pozitsiyasini inobatga olish zarur. Shu bois, quyidagi psixologik yondashuvlar o‘zini oqlaydi:

Empatiya usuli

Qahramon his-tuyg‘ularini tushunish, o‘quvchining o‘zini ularning o‘rniga qo‘yib ko‘rishiga undash. Masalan:

“Agar sen Qoravoy o‘rnida bo‘lganingda, onangga nima degan bo‘larding?”

Refleksiya (fikir-mulohaza) daqiqasi

Dars so‘ngida o‘quvchidan quyidagi savollarga yozma yoki og‘zaki javob olish mumkin:

Men bugun nimalarni o‘rgandim?

Menga eng qiziq bo‘lgan joy?

Men yana qanday asarlar o‘qishni istardim?

Bu usul o‘quvchining o‘z ustida ishlashiga yordam beradi va shaxsiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlaydi.

O‘quvchilarning tahlil ko‘nikmalarini baholash mezonlari

Badiiy asarni tahlil qilishda o‘quvchilarning yutuqlari va holatini aniqlash uchun quyidagi mezonlar asosida baholash mumkin:

Mezon Baholash ko‘rinishi

Mazmunni tushunish-Matn asosida to‘g‘ri fikr bildiradi;

Obraz tahlili-Qahramonlar xarakterini aniq ajrata oladi;

Fikr ifodasi-Og‘zaki va yozma fikrini aniq, mantiqli ifodalaydi;

Ijodkorlik-Yangi yakun, rolga kirish, yangi g‘oya yaratish;

Faollik Savollarda ishtirok etadi, guruh ishlanmasiga hissa qo‘shadi.

Bu mezonlar orqali o‘quvchilarning tahlil jarayonidagi ishtiroki adolatli baholanadi.

XULOSA.

Boshlang‘ich sinflarda badiiy asarni tahlil qilish – bu o‘quvchining shaxsiy rivoji, ma’naviy kamoloti va mantiqiy fikrlashining garovidir. Mazkur jarayonda metodik yondashuvlarning to‘g‘ri tanlanishi, o‘qituvchining kasbiy mahorati va darsga tayyorgarligi asosiy omillardan hisoblanadi. Tahlil jarayonida o‘quvchilarning faolligini oshirish, ularni mustaqil fikr yuritishga undash dolzarb vazifadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Axmedova, D. "Boshlang‘ich ta’lim metodikasi." – Toshkent: O‘qituvchi, 2020.
2. Qurbonov, A. "Adabiyot o‘qitish metodikasi." – Samarqand, 2019.
3. Xolmatova, M. "Yosh sinf o‘quvchilarida o‘qish malakalarini shakllantirish." – Toshkent, 2021.
4. Vygotsky, L.S. "Psixologiya va ta’lim." – Moskva, 2001.
5. Hasanov, H. "Didaktika asoslari." – Toshkent, 2018.